

4. П.Д. Біленчук, М.І. Малій. Актуальні питання комп'ютерної криміналістики і кібербезпеки в новому тисячолітті. Київ: НАВС, 2019. С. 58–61.

5. Біленчук П., Малій М. Космічна й електронна кіберзлочинність: загрози і виклики нового тисячоліття // Юридичний Вісник України, 2019, № 40. С. 14–15.

6. Біленчук П.Д. Електронна цивілізація: інноваційне майбутнє України. Монографія / П.Д.Біленчук, М.М. Близнюк, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій, Ю.О. Пілюков, О.В. Соболев, за заг. ред. П.Д. Біленчука. К.: УкрДГРІ, 2018. 284 с.

7. Біленчук П.Д. Конвергенція квантового майбутнього: правове, освітнє, наукове і ресурсне забезпечення / П. Біленчук // Юридичний Вісник України, 2018. № 42–43 С. 16-17.

Александренко Олена Віталіївна,
науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення
та судової експертології Національної
академії внутрішніх справ кандидат
юридичних наук, доцент;
Корольчук Віктор Володимирович,
начальник відділу організації
наукової діяльності та захисту прав
інтелектуальної власності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ОЗНАК ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Російська агресія проти України, що триває вже скоро три роки, наочно висвітила існуючі проблеми протидії воєнним злочинам, злочинам проти миру, безпеки людства та міжнародного порядку: відсутність належної уваги до вказаної проблематики з боку відповідних державних урядових і правоохоронних органів, брак наукових досліджень і методичного забезпечення правоохоронної діяльності; відсутність достатньої практики із запобігання та розслідування вказаних злочинів та ін.

Сучасні реалії існування української держави поставили на порядок денний необхідність вирішення цілої низки проблем, і не лише військового характеру, а й правових, організаційних та інших проблем, пов'язаних із необхідністю розслідування не лише злочинів, вчинених на територіях ведення бойових дій, під час бойових дій, на тимчасово окупованих територіях, а й інших злочинів, які вчинялися раніше й продовжують вчинятися як на підконтрольних Україні, так і на тимчасово окупованих її територіях. Так само постають нові задачі перед правоохоронними органами, значна частина яких прямо торкається криміналістики, потребує застосування її методів і засобів. Питання вдосконалення криміналістичного, зокрема, техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, активного використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, як важливої складової ефективного виконання завдань останнього, завжди перебували в центрі уваги криміналістів, як науковців, так і практиків. Важливу роль у збиранні слідів злочинів і створенні надійної та визнаної доказової бази для Міжнародного кримінального суду відіграє належне техніко-криміналістичне забезпечення, активне використання спеціальних знань і новітніх технологій в розслідуванні кримінальних правопорушень, оформлення отриманих доказів і результатів досліджень відповідно до вимог міжнародно визнаної доказової бази.

Серед науково-технічних/техніко-криміналістичних засобів вагомі переваги і перспективи належать тим, які опираються на сучасні інформаційні технології, дають можливість отримати та дослідити інформацію, що міститься у різноманітних цифрових пристроях. Цифровізація все активніше завойовує життєвий простір: впроваджується у виробництво в різних галузях економіки, стає основою для різноманітних наукових проєктів, використовується широкими верствами населення, що надає широкі можливості для застосування вказаних технологій з метою розкриття і розслідування злочинів.

Широкі можливості мають і наразі активно використовуються в інтересах правосуддя віртуальні технології. Наприклад, VR-технології (віртуальна реальність (Virtual Reality) – це створене комп'ютером тривимірне середовище, з яким може взаємодіяти людина шляхом використання спеціального шолому чи окулярів через свої відчуття (зір, слух, дотик тощо) [1, с. 318]. Найбільше вони застосовуються в судово-експертній діяльності, зокрема, в судовій медицині: методика створення 3D-моделей

ушкоджень, слідів, травмуючих предметів для ідентифікації. З їх допомогою може проводитися портретна експертиза за метричними і описовими ознаками зовнішності. Метод «Vurtopsy» (віртуальна аутопсія) дозволяє отримати необхідну інформацію про травми кісток і м'яких тканин, не вдаючись до механічного розтину тіла. Він дає змогу отримати 3D зображення з можливістю поглянути на подію у віртуальній реальності [2].

За певних обставин розслідування значні переваги має розроблений в Німеччині у 2016 році метод VR-моделювання, який являє собою створення за документами (проектами будівель, які були знищені, але збереглися в архівах) їх точних віртуальних образів [3]. За допомогою цього методу вдається відтворити місце і обставини злочину через багато років після його вчинення, навіть якщо цього місця вже не існує або воно з часом зазнало значних змін і суттєво відрізняється від того, яким було на час вчинення злочину.

Прикладів застосування останнього методу у вітчизняній правоохоронній практиці нам знайти не вдалося, проте, справа полягає лише у часі. Вказаний метод, на нашу думку, є перспективним і для використання в розслідуванні інших злочинів. Враховуючи тривалий час окупації частин території Донецької та Луганської областей і вчинені там окупантами воєнні злочини, знищення цивільної інфраструктури і населення для приховування слідів своїх злочинів (знищення майже усього м. Маріуполь та ін.), вказаний метод може стати чи не єдиним можливим способом відтворення подій і отримання доказів[4]. Перевагою даного методу є також його наочність і можливість демонстрації в судовому засіданні „ефекту присутності” (на конкретному місці та в різних проекціях). Питання полягає у докладному ознайомленні з вказаним методом, його вивченні щодо можливості використання у вітчизняній практиці; в подальшому – проведенні перемовин з партнерами щодо навчання цьому методу, відповідної роботи щодо отримання обладнання/устаткування або розробки вітчизняного аналогу, та підготовці відповідного методичного забезпечення для практичних працівників.

Серед методів, які достатньо давно використовуються у правоохоронній практиці зарубіжних країн, проте, є новими для вітчизняної практики, вирізняється метод “екологічного профілювання”. Його використання при розслідуванні воєнних злочинів (масових поховань в Сребрениці, 1995) дозволило скласти «профіль навколишнього середовища» вихідного місця,

де були взяті зразки, та використовувати його для зпівставлення переміщених тіл з первісними братськими могилами. Вважається, що це перший випадок, коли методи екологічного профілювання систематично використовувалися при розслідуванні військових злочинів [5].

Великі можливості щодо ідентифікації осіб, які загинули (були закатовані, знищені) під час воєнних дій і на тимчасово окупованих територіях, та для встановлення інших важливих обставин, з цим пов'язаних, мають методи судової археології та судової антропології. Враховуючи, що після деокупації можуть стати доступними для дослідження лише кісткові залишки (розкопування місць масових поховань та ін.), саме ці методи можуть стати чи не єдиними доказами злочинних дій. Тому застосування вказаних методів, добре відомих закордонній експертній практиці, але достатньо рідко використовуваних у вітчизняними спеціалістами, може відігравати важливу роль. На жаль, публікацій українських науковців на цю тему сильно бракує, що не може у сучасних умовах воєнного стану вважатися прийнятним.

Значні переваги і можливості має використання нових сучасних технічних засобів, арсенал і можливості яких зростають швидкими темпами. Безпілотні літальні апарати (далі – БПЛА) можуть, зокрема, успішно використовуватися при огляді значних за розмірами місць події (місця влучання і вибуху артилерійського снаряду, ракети, авіабомби та ін.). Аерозйомка за допомогою квадрокоптера типу Mavic (Mavic-3, Mavic-Pro), який має достатній зум, щоб з висоти та безпечної дистанції розгледіти найменші об'єкти на місцевості дозволяє встановити: характер і масштаби обстрілу і руйнувань, кількість і місця влучань, наявність і кількість снарядів, ракет, які не розірвалися, кількість і розміри воронок від обстрілу, наявність та розміри очагів загоряння від влучань, загалом - визначити територію, яка підлягатиме огляду. Застосування квадрокоптера часто може бути єдиною можливістю об'єктивної фіксації місця застосування вказаних засобів ураження на тимчасово окупованих територіях [6, с. 7]. Після певного вдосконалення за допомогою квадрокоптера можна досягати неможливих або затруднених для досягання місць події з метою проведення там, наприклад, зйомки важливих місць і об'єктів; а також для відібрання зразків ґрунту, води, рослинності та інших і використання їх в подальшому як зразки для порівняльного дослідження; або для вилучення певних об'єктів, їх частин – для

подальшого огляду і дослідження. Вказане стосується використання квадрокоптер не лише для огляду місць влучання артилерійських снарядів, гранат, ракет, авіабомб. Корисним буде їх використання також при огляді місць події при розслідуванні інших видів злочинів, й не тільки для слідчого огляду. Підсумовуючи, зазначимо, що можливості квадрокоптерів, як й інших видів БПЛА, для використання в правоохоронній практиці ще далеко не повністю вивчені. Зокрема, представляються актуальними дослідження можливостей і перспектив їх використання при проведенні інших слідчих (розшукових) дій. Тим більше, що вдосконалення і поява нових типів/видів БПЛА наразі відбувається доволі стрімкими темпами, і не в останню чергу саме через військовий стан.

Необхідно постійно бути в курсі відомостей про передовий вітчизняний і закордонний досвід використання техніко-криміналістичних засобів, вивчати його щодо можливості використання у правоохоронній практиці, проводити відповідні дослідження потенціальних можливостей сучасних науково-технічних засобів і технологій в інтересах правоохоронної діяльності, їх пристосування задля вказаної цілі, розробляти відповідне методичне забезпечення для можливості їх використання на практиці. Військовий стан в Україні не має ставати на заваді продовженню діяльності щодо вдосконалення належного криміналістичного забезпечення протидії злочинності. Навпаки, він має спонукати до пришвидшення темпів вказаної діяльності, до пошуку нових можливостей задля отримання та використання доказової інформації (її виявлення, належної фіксації та дослідження сучасними засобами і методами) оскільки злочини продовжують вчинятися, їх необхідно розслідувати, враховуючи особливості, якими відзначається розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях і виявлених після їх деокупації.

Наразі відзначається значна увага і допомога зарубіжних партнерів, у тому числі в правоохоронній діяльності: проведення семінарів, конференцій, інших заходів для ознайомлення зі світовою практикою розслідування не лише військових злочинів, для застосування в розслідуванні передових криміналістичних засобів і методів. Задача полягає у тому, щоб перевести теоретичні знання щодо перспектив використання розглянутих та інших інноваційних засобів і методів з сторінок наукових повідомлень і доповідей, наукових статей у практичну площину. Необхідне вивчення, аналіз та узагальнення наявної вітчизняної

та передової світової слідчої практики, підготовка за отриманими результатами конкретних дієвих практичних рекомендацій для слідчих, судових експертів. Надалі, після їх апробації на практиці, нові знання про тактику проведення (слідчих) розшукових дій, про використання засобів, методів, прийомів в розслідуванні, про сучасні можливості судових експертиз слід активно і швидше впроваджувати в арсенал слідчих і експертів, поповнювати новими знаннями підручники і навчальні посібники, вносити відповідні зміни у навчальні плани підготовки слідчих і експертів; невідкладно зайнятися питаннями вдосконалення правового забезпечення використання сучасних науково-технічних засобів в кримінальне провадження.

Це лише окремі питання, що неминуче постануть при здійсненні вказаної діяльності, в процесі роботи можуть виникнути й інші. Проте, уникати або надалі відкладати їх вирішення не можна, це загрожує небезпечними наслідками: не впоратися із поставленими завданнями притягнути до відповідальності російських військових злочинців; залишитися без ефективних (сучасних) засобів вирішення завдань правоохоронної діяльності, ба більше, завдань кримінального судочинства. У подоланні сучасних викликів злочинності необхідно активно і швидко (чи хоча б своєчасно) застосовувати сучасні засоби і методи.

Список використаних джерел

1. Матюшкова Т. П. Технології віртуальної та доповненої реальності у криміналістиці: переваги запровадження в навчальний процес // *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* : зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. - МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 318-320.

2. Александренко О. В. Ще раз до питання про інновації в криміналістиці та судовій експертизі: проблеми та шляхи вирішення // *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 81-82.

3. Віртуальний Освенцім допомагає судити нацистів. URL: <http://patrioty.org.ua/blogs/virtualnyi-osventsim-dopomahaie-sudyty-natsystiv-142883.html>.

4. Александренко О.В., Охріменко С.С. Інноваційні інформаційні технології в криміналістиці та судовій експертизі: перспективи, напрями, проблеми використання. *Актуальні*

питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірн. матер. засідання № 6 постійно діючої Міжн. наук.-практ. конференція (м. Кропивницький, 12 жовт. 2023 р.). Кропивницький: Центр.-Укр. вид-тво, 2023. С. 422.

5. Brown A. G. The use of forensic botany and geology in war crimes investigations in NE Bosnia. *Forensic science international*. 2006. No 163.3. P. 204–210. / DOI: 10.1016/j.forsciint.2006.05.025.

6. Александренко О.В., Женунтій В.І. Особливості проведення огляду місця застосування ракетної та артилерійської зброї. *Проблемні питання та особливості проведення судових вибухотехнічних експертиз, експертиз ракетної та артилерійської зброї, здійснення оглядів місць її застосування, ідентифікація в умовах збройної агресії*. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17.10.2024). Київ : Ліра-К, 2024. С. 5-9.

Антонюк Поліна Євгенівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;

Сорока Ірина Вікторівна,
доцент кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ПОРЯДОК ЗНЯТТЯ ПОКАЗАНЬ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ І ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО МАЮТЬ ФУНКЦІ ФОТО- КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПISУ, ЧИ ЗАСОБІВ ФОТО- КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПISУ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТ. 245¹ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Покладаючи обов’язок доказування обставин, визначених кримінальним процесуальним Законом, на слідчого, прокурора, – законодавець чітко визначає порядок збирання доказів учасниками кримінального провадження. Так, відповідно до ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) *збирання доказів здійснюється* сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, *у порядку, передбаченому КПК України*. При цьому, визначаючи засоби збирання доказів для сторони обвинувачення,